

Квартальне опитування підприємств

№1 (3)
Лютий 2003

- Очікування керівників підприємств щодо становища їхнього бізнесу протягом наступних 6 місяців децю покращилися.
- В I-му кварталі 2003 року керівники підприємств очікують на сезонне уповільнення ділової активності.
- Значення індексу виробничих очікувань на I-й квартал 2003 року близьке до нуля.
- Позитивні очікування минулого кварталу щодо зростання виробництва знову не виправдалися.
- Оцінка показників якості регуляторного середовища керівниками підприємств залишається низькою.
- Довгострокові кредити поступово стають більш привабливими та доступними для підприємств.
- Недостатній попит, податковий тиск та регуляції залишаються головними перешкодами зростання виробництва.
- Індекси очікуваних змін цін продажу та цін сировини і матеріалів на I-й квартал 2003 різко зросли.

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Діловий клімат

Хоч значення обох показників ділового клімату залишаються від'ємними, проте зафіксовано факти, що додають оптимізму щодо майбутнього сектору:

- по-перше, незважаючи на різке падіння ділових очікувань в жовтні 2002 року, в IV-му кварталі *індекс поточної бізнес-ситуації* суттєво не зменшився (відповідно -0,29 та -0,33),
- по-друге, *індекс ділових очікувань* збільшився з -0,17 до -0,06. Добрим знаком тут є той факт, що це відбулося завдяки зростанню частки керівників, які мають позитивні очікування (з 10,3% у жовтні до 20,6% у лютому) за рахунок зменшення частки нейтральних думок; в той час, як частка керівників з негативними очікуваннями залишилась без суттєвих змін (27,5% та 28,1% відповідно).

Зростання *індексів ділових очікувань* було зафіксовано для усіх галузей промисловості, усіх груп підприємств за розмірами та формами власності.

Регуляторний клімат

В IV-му кварталі кількість менеджерів, що вважають регуляторний клімат суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, збільшилась до 38,8% (в III-му кварталі цей показник становив 30,5%).

В списку перешкод "несприятливий регуляторний клімат" залишається на 3-му місці (див. Перешкоди зростання виробництва).

Оцінки показників регуляторного клімату продовжують бути низькими. Єдиним виключенням з цієї песимістичної картини є рівень державного втручання в операційні рішення фірм, який, другий поспіль квартал, оцінюється як низький (значення індексу -0,50), окрім цього, на думку опитаних, протягом минулого року, відбувалося його скорочення. Таким чином, найслабкішими місцями регуляторного клімату залишаються:

- високий рівень адміністративної корупції (50,6% керівників вважають, що рівень корупції високий);
- складність та нечіткість законодавства (55,4% менеджерів вказують на низький рівень простоти законодавства);

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

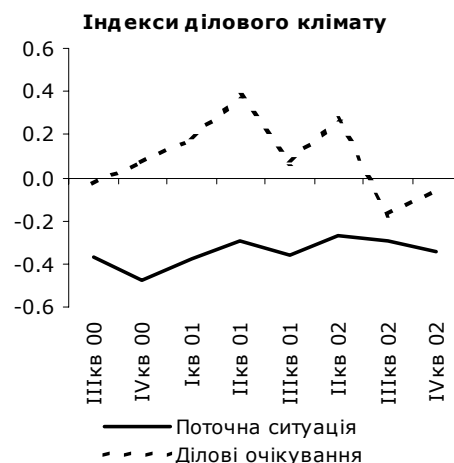
У цьому числі представлені результати опитування лютого 2003 року

Показник: Q4 02 vs Q3 02

Очікування: Q1 03 vs Q4 02

Діловий клімат: оцінка для Лют 03, очікування – на 6 місяців

Індекси регуляторного середовища, оцінка поточної ситуації та зміни за рік

Оцінка поточного рівня

	Харків	Київ	Львів	Одеса
Якість державних послуг	-0.20	-0.52	-0.25	-0.08
Рівень корупції	0.31	0.67	0.35	0.47
Необхідність неформальних відносин з чиновниками	-0.68	0.50	0.23	0.48
Дотримання прав власності	-0.60	-0.50	-0.32	0.00
Передбачуваність змін в законодавстві	-0.44	-0.61	-0.45	-0.33
Простота та ясність регулювань	-0.43	-0.69	-0.52	-0.15

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультаций
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 228-6342
Факс (+38044) 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

	Зміни протягом 2002 року				Оцінка поточного рівня			
	% підприємств			Індекс	% підприємств			Індекс
	Ріст	0	Спад		Високо	Норма	Низько	
Якість державних послуг	2,5	74,2	23,3	-0,21	1,1	66,7	32,3	-0,31
Можливість впливати на зміст законів	12,4	79,3	8,3	0,05	17,9	36,6	45,5	-0,20
Рівень корупції	40,0	57,9	2,1	0,32	50,6	44,8	4,6	0,38
Необхідність неформальних відносин з чиновниками	26,7	71,0	2,3	0,23	32,8	37,4	29,4	0,03
Дотримання прав власності	5,1	68,2	26,6	-0,20	2,2	59,0	38,8	-0,34
Передбачуваність змін в законодавстві	1,8	64,2	33,9	-0,29	3,4	43,3	53,4	-0,47
Простота та ясність регулювань	1,4	60,1	38,4	-0,36	3,2	41,4	55,4	-0,51
Час, що витрачають менеджери на спілкування з чиновниками	20,6	75,7	3,7	0,17	21,8	60,5	17,7	0,05
Кількість непланових перевірок ДПА	30,5	69,4	10,1	0,13	24,7	68,6	6,6	0,21
Кількість непланових перевірок (за виключенням ДПА)	17,6	77,9	4,5	0,14	22,1	73,7	4,2	0,19
Рівень державного втручання в операційні рішення підприємств	5,3	66,3	28,4	-0,22	7,0	33,5	59,5	-0,50
Стимули уникати сплати податків	13,6	75,9	10,5	0,03	24,6	44,7	30,7	-0,01
Можливості уникати сплати податків	3,7	74,5	21,8	-0,13	5,2	45,1	49,8	-0,33

- с) непередбачуваність змін в законодавстві (53,4% менеджерів зазначають, що зміни в законодавстві важко передбачити);
- д) низька якість державних послуг (32,3% респондентів оцінюють її як низьку);
- е) низьке дотримання прав власності (38,8% керівників вважають, що судова система не в змозі гарантувати дотримання прав власності);

24,6% опитаних вважають, що мотивація уникнення сплати податків є високою. Разом із цим, кожний другий респондент зазначив, що можливості уникати сплати податків низькі.

Зафіксовано різницю в оцінці регуляторного клімату серед підприємств різних областей. Так, найгірші оцінки якості регуляторного середовища дають керівники підприємств Києва та столичної області.

Клімат на ринку запозичень

В IV-му кварталі зафіксовані позитивні факти стосовно довготермінового кредитування: збільшилась частка менеджерів, які вважають, що довгострокові кредити є прийнятними для них. Разом із цим, менеджери відмічають, що готовність банків надавати довгострокові кредити зростає також.

В той же час, респонденти інформують, що, хоча готовність банків надавати короткострокові кредити не змінилась, привабливість таких кредитів для підприємств дещо зменшилась. Тим не менш, в обох випадках, різниця між показником готовності банків надавати кредити та показником прийнятності кредитів є значною і продовжує показувати, що загальна вартість цих ресурсів для підприємств все є високою.

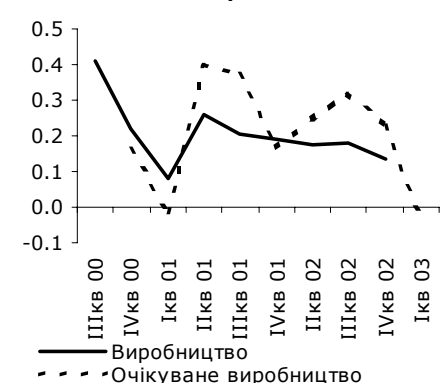
ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

Індекс виробництва є додатним (0,13) і вказує на продовження зростання виробництва в промисловому секторі, але його значення є меншим, ніж в III-му кварталі (0,18). Проте занепокоєння викликає інший факт. Другий квартал поспіль значення індексу виробництва є нижчим за очікуване менеджерами минулого кварталу (індекс очікуваних змін

Клімат на ринку запозичень

Індекси виробництва

виробництва на IV-й квартал, зафіксований в жовтні 2002 року дорівнює 0,23). Така ж сама ситуація спостерігалась в III-му кварталі по відношенню до очікувань липня 2002 року (див. КОП №2, 2002). Це зафіксовано для усіх галузей промисловості за виключенням машинобудування та поліграфії.

Значення *індексу виробництва* є різним для різних галузей. Найвищим воно є в легкій промисловості (0,38) та машинобудуванні (0,36). Найнижче значення *індексу* зафіксовано для промисловості будівельних матеріалів (-0,52).

Для I-го кварталу 2003 року значення *індексу очікуваних змін* виробництва близьке до нуля (-0,06). Скоротились, як частка підприємств з позитивними очікуваннями, так і частка фірм з негативними очікуваннями, а натомість суттєво зросла частка підприємств, які не планують змін обсягу виробництва (з 22,6% в жовтні до 50,2% в лютому).

Від'ємне або близьке до нуля значення *індексу очікуваних змін* зафіксовано для всіх галузей промисловості. В той же час воно є різним для підприємств з різною кількістю працюючих. Так, найбільш оптимістичними є виробничі плани підприємств з кількістю більше, ніж 1000 працюючих. Відповідний індекс для цієї групи є додатнім (0,28).

Попит, реалізація, нові замовлення

В IV-му кварталі, порівняно до III-го, *індекс нових замовлень* суттєво не змінився (0,03). Окрім цього, 78,0% усіх підприємств вважають, що обсяг нових замовлень в IV-му кварталі був низьким. Близькі до нуля значення *індексу* зафіксовано в усіх галузях промисловості, за виключенням промисловості будівельних матеріалів. Тут, на думку менеджерів, кількість нових замовлень зменшилась суттєво (-0,22), що може бути пояснено залежністю активності в цій галузі від сезонного фактору.

Для I-го кварталу 2003 року *індекс очікуваних змін нових замовлень* близький до нуля (0,09), що свідчить про сезонне уповільнення ділової активності в обробній промисловості.

Перешкоди зростання виробництва¹.

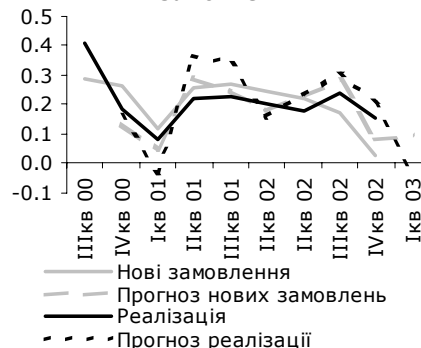
Частка підприємств, які вказують на перешкоди виробництва, зросла по 11 з 13 можливих показників. Проте чільна група перешкод залишилась без суттєвих змін.

- Як і раніше, недостатній попит та податковий тиск, як перешкоди зростання виробництва, згадуються більше ніж 2/3 респондентів;
- Більше 1/3 опитаних вважають несприятливий регуляторний клімат, високий конкурентний тиск та високі процентні ставки суттєвими бар'єрами бізнесу;
- Більше 1/4 опитаних вказують на відсталі технології та брак сировини, в якості перешкод зростання;
- Більше, ніж 1/10 респондентів згадують проблеми ліквідності, доступ до кредитів, брак кваліфікованих працівників та нестабільність політичної ситуації;
- Проблеми з енергопостачанням та брак виробничих потужностей завершують список перешкод (про них згадують менше, ніж 1/10 респондентів).

Перешкоди зростання виробництва

	Q2 02	Q3 02	Q4 02	Q4'02 vs Q3'02
Низький попит	54,1	59,9	71,8	+11,9
Податковий тиск	65,5	59,9	71,5	+11,6
Несприятливий регуляторний клімат	30,7	30,5	38,8	+8,3
Високий регуляторний тиск		17,4	23,7	+6,3
Зміни в законодавстві		9,4	13,1	+3,7
Корупція		7,7	8,2	+0,5
Високий конкурентний тиск		26,8	38,1	+11,3
Високі ставки кредитів	24,1	26,5	37,8	+11,3
Відсталі технології	16,9	20,9	26,8	+5,9
Брак сировини	13,4	17,8	24,7	+6,9
Проблеми ліквідності		9,4	17,5	+8,1
Доступ до кредитів		10,1	15,1	+5,0
Брак кваліфікованих працівників	16,6	14,3	13,7	-0,6
Нестабільна політична ситуація	7,9	12,2	11,7	-0,5
Проблеми з енергопостачанням	4,5	5,2	5,8	+0,6
Брак виробничих потужностей	3,1	3,5	4,8	+1,3

Індекси реалізації та нових замовлень

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". В анкету замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" було додано три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск через велику кількість перевірок, нечіткість процедур тощо, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

Завантаження виробничих потужностей

Як звичайно динаміка *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін завантаження виробничих потужностей* майже співпадають з динамікою *індексів виробництва* та *очікуваних змін виробництва* (див. вище). Частка підприємств, де забагато виробничих потужностей зросла на 13,6 процентних пунктів (з 55,5% до 69,1%)

Запаси

Підприємства усіх галузей промисловості, які представлені в дослідженні, повідомили про скорочення запасів сировини та матеріалів (значення *індексу* $-0,20$). Найнижче значення *індексу* зафіксовано в поліграфії ($-0,38$), промисловості будівельних матеріалів ($-0,33$), обробці деревини ($-0,30$) та харчовій промисловості ($-0,25$). В той же час, частка керівників, які оцінюють наявні запаси як достатні, зросла з 52,2% в жовтні 2002 року до 66,8% в лютому 2003 року. В I-му кварталі більшість опитаних не планують суттєвих змін запасів сировини. Значення відповідного *індексу* становить $-0,14$.

В IV-му кварталі запаси готової продукції також продовжували скорочуватися, що відображається від'ємним значенням відповідного *індексу* ($-0,13$). *Індекс очікуваних змін запасів готової продукції* є меншим, ніж минулого кварталу ($-0,21$).

Зайнятість

В IV-му кварталі, підприємства продовжували скорочувати кількість працюючих (*індекс* $-0,12$). Ймовірно, ця тенденція буде доминувати й в I-му кварталі (*індекс очікуваних змін зайнятості* дорівнює $-0,09$). Не зафіксовано суттєвих змін й для показників неповної зайнятості. Частка підприємств, де є працівники в вимушених відпустках залишається незмінною третій квартал поспіль (16,7%). *Індекс вимушених відпусток* дорівнює 0,02. В I-му кварталі суттєвих змін також не очікується (*індекс очікуваних змін* становить 0,02).

Хоча *індекс*, що характеризує труднощі при наймі кваліфікованих працівників, скоротився (з 0,65 в жовтні до 0,45 в лютому), але частка менеджерів, що повідомили про існування суттєвих труднощів при наймі кваліфікованих працівників продовжує бути досить великою (57,2%).

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

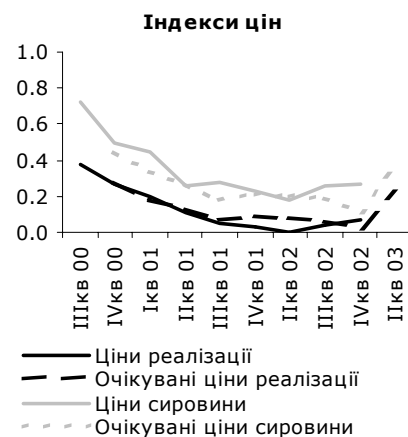
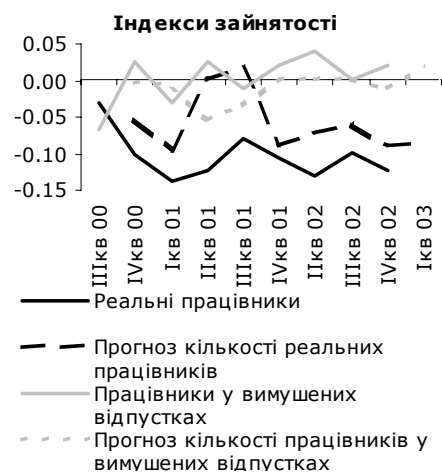
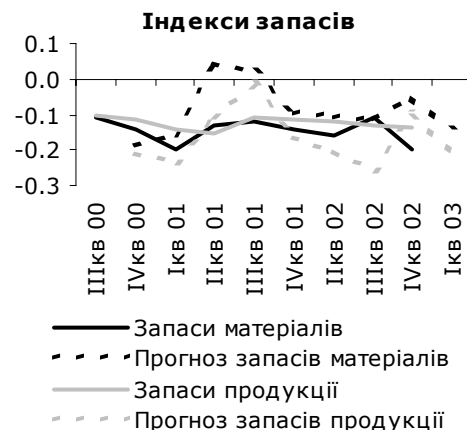
В IV-му кварталі обидва *індекси цін* мали додатне значення. *Індекс цін сировини та матеріалів* — 0,27, а *індекс відпускних цін* — 0,07. Це є близьким до результатів III-го кварталу (0,26 та 0,04 відповідно). Проте в I-му кварталі керівники підприємств очікують зростання цін сировини та відпускних цін — обидва *індекси очікуваних змін* різко зросли (0,36 та 0,22 відповідно).

Прибутковість

Кількість підприємств, де прибутковість зменшилась, перевищила кількість підприємств, де прибутковість зросла (31,1% та 26,9% відповідно). *Індекс прибутковості* для IV-го кварталу дорівнює $-0,02$. Суттєвих змін цього показника в I-му кварталі не очікується. Менеджери є скоріше песимістами, ніж оптимістами в своїх очікуваннях щодо прибутковості бізнесу: відповідний *індекс очікуваних змін* для I-го кварталу є близьким до нуля ($-0,05$). Більшість опитаних не очікують змін.

Бартер

В IV-му кварталі частка підприємств, які використовують бартерні операції, порівняно до III-го кварталу, суттєво не змінилась (28,2% до 29,2%). *Індекси бартеру та очікуваних змін бартеру* мають від'ємні значення, що означає продовження скорочення бартерних операцій.

Заборгованості

Заборгованості між підприємствами продовжували скорочуватися. Індекс кредиторської заборгованості становив -0,29, дебіторської — -0,23. В I-му кварталі підприємства очікують на продовження цих тенденцій.

Індекс заборгованості із заробітної платні та індекс податкової заборгованості, хоч і мали від'ємний знак, проте їх значення були більшими, ніж минулого кварталу. Це вказує на уповільнення темпів скорочення цих видів заборгованостей. Згідно до очікувань менеджерів, ця тенденція продовжиться й в I-му кварталі.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК

Зафіксовано зростання показників конкурентного тиску. Найвищий конкурентний тиск, як і минулого кварталу, зафіксовано з боку українських виробників. Відповідний показник зріс з 0,02 в жовтні 2002 року до 0,32² в лютому 2003. Для підприємств різних розмірів значення індексу є різним. Так, чим меншим є підприємство за кількістю працюючих, тим більший конкурентний тиск з боку вітчизняних виробників воно відчуває.

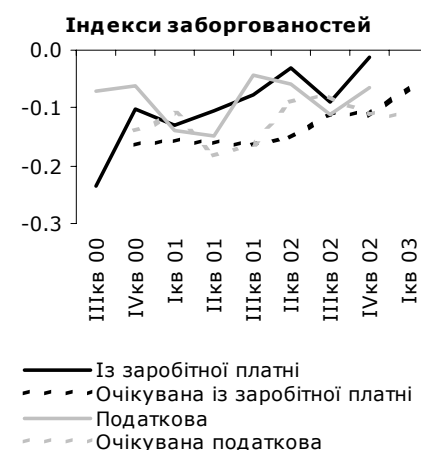
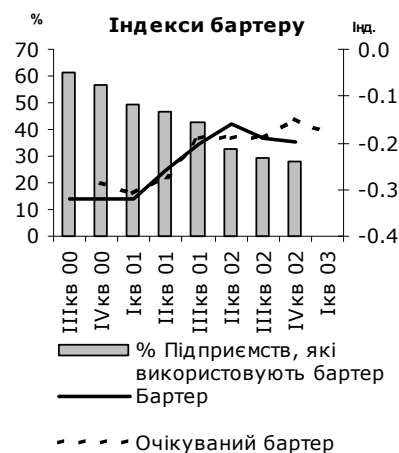
Суттєво нижчим, на думку керівників підприємств, є конкурентний тиск з боку іноземних виробників. Відповідні значення індексів конкурентного тиску з боку виробників Росії /СНГ та з боку інших зарубіжних виробників становлять -0,35 та -0,42. Обидва індекси також зросли порівняно до минулого туру опитування (з -0,54 та -0,49 відповідно).

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо 20 респондентів вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде — -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де, зросло (зменшилося) виробництво є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%. За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
	Q4 02		Q4 02
Менше 50	22,7	Важка промисловість	11,3
51 — 250	42,3	Машинобудування	25,4
251 — 500	15,1	Обробка деревини	7,9
501 — 1000	8,9	Будівельні матеріали	9,3
більше 1000	11,0	Легка промисловість	12,0
Регіони, %		Харчова промисловість	22,3
Лвів	25,8	Поліграфія	8,2
Київ	34,0	Інше	3,4
Харків	30,9		
Одеса	9,3		

² Методологія обрахунку цього індексу подібна до інших. Шкала: -1 - немає або низький тиск, 0- помірний тиск, 1- високий тиск.